

УДК 657.6

ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ НАУКИ, МЕТОДИКИ Й ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ І ПРАКТИКИ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

ВАСИЛЬ ДЕРІЙ,
доктор економічних наук,
доцент, завідувач кафедри
економічного аналізу
і статистики
Тернопільський національний
економічний університет

З'ясовано роль і значення економічного аналізу в умовах прискороного розвитку інформаційних технологій та суттєвого збільшення інформаційних потоків. Дано авторське визначення термінів «економічний аналіз», «аналітичний стиль мислення». Зазначено, що для забезпечення більш тісного зв'язку науки та практики необхідно законодавчо зобов'язати великі і середні підприємства включати у свій штатний розпис наукових консультантів на 0,25 або 0,5 ставки або на громадських засадах. Висловлено думку щодо проблем і гострих дискусій між науковцями з приводу визначення місця й обсягу годин на вивчення у вищих навчальних закладах України аналітичних дисциплін. Запропоновано у навчальних планах збільшити відсоток часу на вивчення дисциплін професійної підготовки бухгалтерів, аналітиків, аудиторів та контролерів-ревізорів, довівши його до 65-70 %. В таких планах для аналітичних дисциплін варто, в основному, передбачити іспити. Звертається увага на те, що в навчальних планах бракує курсових робіт та практик з аналізу господарської діяльності. Визначено 5 актуальних завдань, які повинні зараз розв'язувати кафедри обліку, аналізу й аудиту ВНЗ України.

Ключові слова: проблеми, теорія науки, методика, організація, навчання, практика, економічний аналіз.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Економічний аналіз належить до найважливіших економічних наук, що входять до складу наук обліково-контрольного й аналітичного циклу, куди зараховують бухгалтерський (фінансовий) і управлінський (внутрішньогосподарський) облік, економічний (фінансовий та управлінський) аналіз, економічний контроль (аудит, контроль і ревізія тощо). Нині економічному аналізу, як науці, на жаль, приділяється значно менше уваги, ніж у 1970-1980-х роках. Вважаємо, що у 1990-2010-х роках в Україні допущено серйозний прорахунок на користь інших наук (менеджменту, маркетингу, аудиту і т. д.) або проведено цілеспрямований підрив базових методологічних економічних наук таких, як бухгалтерський (фінансовий) облік, економічний аналіз, статистика. Звідси, важливо з'ясувати яким є і яким мало б бути місце економічного аналізу серед функціонуючих економічних наук та що потрібно було б змінити у нинішньому стані справ.

Водночас, обсяг навчальних годин на вивчення аналітичних дисциплін (за останні 23 роки) студентами вітчизняних вищих економічних навчальних

закладів (ВНЗ) і факультетів (години на аудиторні заняття та кількість навчальних дисциплін зменшились у 2-3 рази, а виробничу та переддипломну практику, курсові роботи з економічного аналізу – взагалі відмінили), що вкрай негативно вплинуло на рівень: а) аналітичного мислення студентів з обліку й аудиту, інших студентів-економістів; б) тез доповідей на студентських наукових та науково-практичних конференціях, статей у наукових фахових виданнях; в) їхнього вміння підбирати та узагальнювати обліково-аналітичні матеріали (розрахунки, графіки, діаграми, моделі, схеми і т. д.) до дипломних робіт тощо.

Нехтування належним рівнем аналітичної підготовки молодих фахівців-економістів призвело до того, що частина з них щиро вважає: економічний аналіз, як вид практичної діяльності, спрямований на пошук резервів і виявлення недоліків та прорахунків, їхньому підприємству не дуже потрібний. В крайньому випадку молоді люди готові визнати аналіз, як допоміжну функцію менеджменту, і не більше. Така ситуація не може нас не хвилювати, адже вона захоочує підприємців не до економії витрат, помірних доходів, а до розкручування спекулятивних цін, фу-

нкціонування не виправдано великої кількості посередницьких структур, що є непомірним тягарем для багатьох верств населення та стимулює соціальну напругу. З іншого боку, якби в Україні належним чином проводився б макро-, мезо- і мікроекономічний аналіз та ухвалювались би адекватні управлінські рішення з відповідним політичним, економічним, правовим, інформаційним і соціальним супроводом, переважної більшості проблем, які маємо нині, не було б. На підставі викладених вище аргументів, вважаємо, що тема наших досліджень є актуальною та потребує подальшого розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми теорії науки, методики й організації навчання і практики економічного аналізу розглядались у працях вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів І. В. Жиглей, О. А. Зоріної, Л. М. Кіндрацької, Н. А. Козакової, І. Д. Лазаришиної, І. В. Луканєва, Є. В. Мниха, О. В. Олійник, Л. В. Попової, П. Я. Поповича, І. Т. Райковської, В. К. Савчука, І. В. Спільник, С. І. Шкарабана, Л. В. Чижевської та інших.

Так, І. В. Жиглей, О. А. Зоріна пишуть про такі ключові напрямки підготовки фахівців-аналітиків економічної діяльності: 1. Координація освіти фахівців-аналітиків, в програмах навчання яких повинні постійно враховуватись впливи зовнішніх факторів соціально-економічного середовища (зокрема, конкуренції, інформаційних і комунальних технологій, глобалізації, корпоративного управління). 2. Задля дієвості зазначених вище заходів необхідним є регулювання підготовки фахівців-аналітиків. 3. Конвергенція стандартів освіти фахівців-аналітиків через встановлення загальних орієнтирів, відхилення від яких свідчить про невідповідність національної системи освіти прогресивній міжнародній практиці в умовах глобалізації [2, с. 54].

Л. М. Кіндрацька, висвітлюючи комплекс питань щодо облікових дисциплін під час підготовки бакалаврів, справедливо зауважує: «Рівень сучасного бухгалтера характеризується його аналітичними здібностями, володінням інформаційними технологіями. Тому бухгалтер повинен і здатний навчатися все життя. Саме таку здатність виховує вищий навчальний заклад, де закладаються підвалини професіоналізму» [4, с. 562]. В контексті нашої публікації особ-

ливо цінним є твердження Л. М. Кіндрацької щодо аналітичних здібностей бухгалтера. Такі здібності він може отримати та розвинути під час освоєння циклу аналітичних дисциплін.

І. В. Луканєв, І. Т. Райковська, критично оцінюючи стан економічного аналізу в промислових підприємствах, виокремили низку проблемних питань щодо організації і здійснення аналітичних робіт: 1) відсутність самостійного відділу або працівника з проведення економічного аналізу та відповідних розпорядчих документів; 2) викривлення інформаційного забезпечення економічного аналізу; 3) несистематичне проведення економічного аналізу і недостатня кваліфікація фахівців; 4) незрозумілість, одержаних в процесі дослідження, результатів у зв'язку з недостатністю методичних матеріалів та відсутність використання ЕОМ в аналізі; 5) відсутність проведення економічного аналізу за різними напрямками (аналіз обсягів та структури виробництва і реалізації продукції; аналіз ефективності використання основних засобів, матеріальних та трудових ресурсів; аналіз собівартості продукції (робіт, послуг); аналіз фінансових результатів; аналіз фінансового стану), а також неврахування нових аналітичних об'єктів (гудвілу, нематеріальних активів, інтелектуального капіталу, цінних паперів) для його повноцінного здійснення [5, с. 84–92].

Є. В. Мних у статті про ефективність інтегрованих обліково-аналітичних зазначає: «Сучасні системи менеджменту покликані забезпечити своєчасність прийняття ефективних управлінських рішень на максимально повній доказовій базі, з мінімальним ризиком та витратами на їхнє формування. За експертними оцінками, успішність виконання цього завдання на 60–70 % залежить від якості обліково-аналітичного забезпечення реалізації функцій управління. При визначенні такої вагомості і дієвості обліково-аналітичних систем досягається ефект системної синергії, за якою розвиток управління обумовлює становлення адекватних обліково-аналітичних підсистем, а інноваційність останніх формує резерви для підвищення його ефективності. Насамперед це виражається у реалізації функцій планування, організування, мотивування, контролювання та регулювання» [7, с. 109].

О. В. Олійник у монографії, присвяченій розвитку економічного аналізу в умовах інституційних змін, пише: «Удосконалення методології, організації та

методики економічного аналізу є нагальною проблемою для науковців, яка актуалізується тим, що Україна постала перед історичним вибором стратегії свого розвитку. І тут своє слово мають сказати аналітики, здійснюючи системні, комплексні та систематичні дослідження причинно-наслідкових зв'язків між процесами, що відбуваються на всіх рівнях економіки, обґрунтовуючи шляхи подальшого розвитку та формулюючи нове економічне мислення, суспільне ставлення до пропонуваного реформу» [9, с. 188].

Щодо аналітичної підготовки студентів-економістів, то науковець вказує на таке: «Формування саме аналітичного мислення (аналітична підготовка, використання інструментарію аналізу як важливого методу пізнання) майбутніх спеціалістів має стати одним із пріоритетних завдань вищої школи. Для цього необхідним є викладання у вищих навчальних закладах відповідного аналітичного курсу / курсів, а не об'єднання його з іншими фаховими або загально-економічними предметами» [9, с. 582].

У статті, присвяченій стану економічного аналізу в Україні та проблемам адаптивності до інституційних запитів, що дуже важливо, що дуже важливо, О. В. Олійник звертає увагу на найбільш проблемні напрямки практики економічного аналізу, а саме: 1. Застосування економічного аналізу у діяльності суб'єктів господарювання (в управлінні, аудиті, наданні консалтингових послуг). 2. Регламентация та стандартизація економічного аналізу. 3. Цільове і функціональне спрямування економічного аналізу, періодичність проведення (за результатами проведених досліджень, 65,8 % аналітичних робіт мають епізодичний, одноразовий характер; 29 % – здійснюється періодично; і тільки 5 % – систематично) та часова спрямованість. 4. Зміст і обсяг аналітичних робіт, основні аналітичні об'єкти та методи, що використовуються [10, с. 159, 162, 163, 165].

Л. В. Попова, Т. А. Головіна у статті, яка стосується основних концепцій управлінського аналізу затрат в промисловому підприємстві, розкривають роль аналізу, як засобу управління виробництвом, котра останнім часом зростає, що зумовлено різними обставинами. Насамперед, необхідністю підвищення ефективності виробництва у зв'язку зі зростанням дефіциту і вартості сировини, підвищенням науко- та капіталомісткості виробництва; переходом до ринкових стосунків; створенням нових форм господарювання. В таких умовах управлінські рішення ма-

ють базуватись на точних розрахунках, глибокому та всесторонньому економічному аналізу [11].

П. Я. Попович, дослідивши організацію і методологію операційного аналізу, пише, що такий аналіз необхідно здійснювати за двома напрямками: 1) дати оцінку перспектив реалізації виробничої програми під час її формування і виконання з метою отримання прибутку; 2) визначити економічні наслідки ухвалення управлінських рішень під час проведення операційного аналізу [12, с. 189].

В. К. Савчук у статті, присвяченій аналітичному моніторингу ринку, вказує на те, що «... система аналітичного моніторингу зорієнтована на створення передумов підвищення оперативності прийняття заходів щодо вирішення ситуацій. Саме врахування слабких сигналів підвищує обізнаність аналітиків про ринкову ситуацію і створює умови для превентивних заходів та розробки адаптивних рішень. Це дає змогу виграти час і зробити запас міцності порівняно з конкурентами» [13].

І. В. Спільник, ведучи мову про економічний аналіз та виклики глобалізації, стверджує, що проблема економічного аналізу в глобальній економіці передбачає наступні найважливіші аспекти: 1) він є засобом моніторингу і оцінки перебігу світових економічних процесів та відстеження глобальних економічних тенденцій; 2) методологія економічного аналізу повинна забезпечувати діагностику причин і факторів виявлених змін, прогнозування наслідків розвитку економічних процесів, а також обґрунтування вибору оптимального сценарію їх перебігу; 3) результати аналітичних досліджень економічної ситуації повинні бути покладені в основу розробки системи заходів, спрямованих на забезпечення керованості процесів та оцінки ефективності управління ними; 4) економічний аналіз варто розглядати як засіб пошуку слабких і сильних місць (переваг), забезпечення збереження та зміцнення конкурентних позицій об'єкта у зовнішньому глобальному середовищі; 5) уніфікацію і стандартизацію методик та процедур економічного аналізу, аналітичну професійну організацію, сертифікацію і професійний розвиток [14, с. 14].

Чижевська Л. В., провівши монографічне дослідження з питань розвитку методології і професійного навчання з бухгалтерського обліку, вважає, що зміцнення престижу бухгалтерської професії та під-

вищення якості облікової освіти необхідно здійснювати за наступними напрямками: 1. Розширення сфери знань бухгалтера з наголосом на управлінський аспект. 2. Виховання етичних принципів ведення бухгалтерського обліку. 3. Посилення наукових досліджень під час навчання фахівців з бухгалтерського обліку [15, с. 183, 185, 186]. Аналогічні напрямки, на наш погляд, можна визначити і для професії аналітика.

С. І. Шкарбан, І. Д. Лазаришина зазначають, що нині «... здійснюються спроби підпорядкувати економічний аналіз статистиці, фінансам, управлінському обліку, фінансовому менеджменту, аудиту, обґрунтовуючи це економічною доцільністю в умовах переходу до ринку. Це є свідченням зростання рівня функціональної якості кожного з наведених напрямків наукової діяльності, намаганням досягнення ними системності та універсальності. Хоча такі види практичної діяльності, як управлінський облік, фінансовий менеджмент характеризуються значним числом запозичень методичних прийомів економічного аналізу ...» [16, с. 12]. Вони дуже переймаються проблемою зневажання потреб розвитку економічного аналізу, як науки. Науковці вважають, що це хибний шлях, «... який може призвести до вихолощення, спрощення, регресії інших напрямків наукової діяльності облікового, контрольного та фінансового спрямування, оскільки тільки системність досліджень відповідно до поставлених завдань дозволяє здійснити перехід до якісно нових методологій кожного з напрямків наукової діяльності» [16, с. 12].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема теорії науки, методики й організації навчання і практики економічного аналізу, на жаль, приділяється недостатньо уваги, що негативно впливає на: 1) розвиток економічного аналізу, як однієї з економічних наук, що гальмує процес поліпшення цієї економічної науки та усіх економічних наук; 2) рівень підготовки як фахівців з економіки загалом, так і фахівців з обліку, аналізу й аудиту зокрема, що погіршує якість знань, навичок і вмінь майбутнього фахівця та призводить до додаткових витрат його коштів і часу; 3) аналітичну діяльність керівників і менеджерів різних рівнів управління підприємством, власників, бухгалтерів, аналітиків, що знижує ефективність його господарсько-фінансової діяльності та підвищує рівень загроз і ризиків на ринку.

Метою даної статті є спроба виявлення основних проблем теорії науки про економічний аналіз, встановлення організаційно-методичних проблем навчання студентів і з'ясування труднощів у практиці здійснення економічного аналізу.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сучасна стадія цивілізаційного розвитку людства характеризується інформаційним бумом, який, з одного боку, значно зменшив час пошуку і отримання потрібних даних для роботи та життя людини, а з іншого – ускладнив їй життя, додавши турбот, пов'язаних з аналізом у десятки разів збільшених потоків інформації, їх впорядкуванням і відбором тих основних показників, на які необхідно орієнтуватись та за якими потрібно ухвалювати важливі рішення. За таких умов, має посилюватись роль і значення економічного аналізу для належної, а основне – своєчасної оцінки усіх фактів, подій, явищ, котрі відбуваються в процесі діяльності юридичних осіб і вироблення системи оперативних, тактичних та стратегічних заходів для адекватного реагування на динамічні зміни, що відбуваються у суспільному й економічному розвитку.

Економічний аналіз, як наука, з'явився наприкінці позаминулого століття, що значно пізніше, ніж бухгалтерський облік (1494 р.) і дещо пізніше, ніж аудит (1844 р.). Такий аналіз виник внаслідок розширення та поглиблення обліково-аудиторських знань, взаємозв'язків між цими науками, а також продиктований потребами більш раціонального підходу до використання оборотних і необоротних активів, трудових ресурсів, інтелектуальних здібностей підприємців та найманого ними персоналу. Економічний аналіз, як наука, започаткована в основній праці видатного англійського вченого-економіста Альфреда Маршалла (1842-1924 рр.) «Принципи економіки», що вийшла у світ в 1890 р. [9, с. 32].

Економічний аналіз – це, вважаємо, процес поділу цілого об'єкта дослідження в сфері економіки на частини з метою детального його вивчення, з'ясування особливостей функціонування, взаємозв'язків і проблем та розроблення рекомендацій для ухвалення своєчасних і виважених управлінських рішень.

Аналіз в сфері економіки варто розглядати, з нашої точки зору, у різних площинах теорії та практики діяльності підприємств, організацій, закладів,

тобто як: одну з провідних економічних наук або одне з її відгалужень; метод наукових досліджень; функцію управління суб'єктом підприємницької діяльності; спосіб мислення підприємця, економіста; навчальну дисципліну; вид практичної діяльності або один з її напрямків.

На наш погляд, нині доцільно вести конструктивну дискусію щодо економічного аналізу, як науки, виходячи з трьох наступних базових положень:

– економічний аналіз – цілісний об'єкт наукових досліджень, тобто економічний аналіз розвивається як самодостатня наука у складі економічних наук. Наприклад, цілісним об'єктом наукових досліджень виступає статистика, що проявляється у назві наукової спеціальності 08.00.10 «Статистика»;

– економічний аналіз – рівноцінний і взаємопов'язаний об'єкт наукових досліджень разом з бухгалтерським (фінансовим) обліком і аудитом. Такий стан тепер зафіксований, до речі, у назві наукової спеціальності 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит». Як варіант може бути і назва «Бухгалтерський (фінансовий) облік, економічний аналіз та контроль», адже термін «контроль» значний ширший, ніж термін «аудит». Про це пише і Т. В. Микитенко, роздумуючи над тим, коли бухгалтерський облік є наукою: «Для того, щоб бухгалтерський облік відповідав критеріям науки, його слід об'єднати з економічним аналізом та контролем фінансово-господарської діяльності. Тільки в такому комплексі з аналізом і контролем господарської діяльності він є засобом передбачення результатів діяльності суб'єкта господарювання, її ефективного регулювання та оптимізації. Причому бухгалтерський облік є системою інформації про діяльність підприємства; аналіз, використовуючи цю інформацію, встановлює зв'язок чинників, що впливають на результати діяльності, визначає можливості подальшого розвитку суб'єкта господарювання; контроль як функція управління, перевіряючи використання ресурсів цими суб'єктами з метою оптимізації результатів господарської діяльності, стає вирішальною умовою успішного управління підприємством» [6, с. 18]. Крім того, «Класифікаторі професій» України на часі додати професію аналітика [8], зокрема пп. 241, 2411 доцільно, на нашу думку, доповнити словом «аналізу» перед словом «аудиту»; п. 2411.1 – словом «аналіз» перед словом «аудит»; п. 2411.2 – словом «Ана-

літики» перед словом «Аудитори». Варто додатково ввести п. 3445 «Інспектори фінансової служби». Російська вчена Н. А. Казакова з аналогічного приводу вказує на те, що «... в загальноросійському класифікаторі спеціальностей відсутня спеціальність аналітика... Запитувані нині кадри в кращому випадку мають спеціальність фінансового менеджера, економіста зі спеціальності «Фінанси і кредит» або «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит». Можливо, наріла потреба у створенні нової економічної спеціальності аналітика, оскільки запитувана нашою економікою спеціальність перебуває на стику різних галузей знань: сучасних інформаційних технологій у сфері економіки, менеджменту, обліку і економічного аналізу» [3, с. 232];

– економічний аналіз – певна додаткова складова однієї або кількох із економічних наук. Наприклад, аналіз у фінансовому менеджменті, маркетинговий аналіз, аналіз у стратегічному менеджменті, аналіз у управлінському обліку і т. д. В такому разі: 1) економічний аналіз розчиняється в інших економічних науках; 2) він не є безпосереднім об'єктом наукових досліджень; 3) по ньому не виконуються окремі дисертаційні роботи та науково-дослідні теми, відповідно економічний аналіз, як такий, перестає розвиватись. Вважаємо, що загалом ці чинники негативно вплинуть на подальший розвиток усіх економічних наук.

Аналіз, як метод наукових досліджень, набув поширення в частині порівняння планових і фактичних показників, встановлення питомої ваги одиничного у цілому, розрахунку значимості впливу конкретного чинника на результативну величину і т. д.

Аналіз та облік не завжди розглядаються, як самостійні функції управління, а тільки в контексті їх використання у процесі контролю за діяльністю підприємства і його структурних підрозділів. За нашим переконанням, аналіз, облік та контроль, беззаперечно, необхідно розглядати в ролі самостійних функцій управління так, як кожна із них, у такому разі, більш повно розкриється і не буде затінювати іншу.

Залежно від рівня досконалості проведення аналітичних розрахунків та вміння суб'єкта економічної діяльності своєчасно і правильно використовувати показники аналізу, має формуватись відповідний аналітичний стиль мислення підприємця, економіста. Під аналітичним стилем мислення, на наш по-

гляд, слід розуміти глибокі знання теорії аналізу, вільне володіння низкою його основних методів, показників і точне їх практичне застосування під час ухвалення управлінських рішень.

На практиці підприємства самі вибирають, як і в якому напрямку їм розвиватись. Завдання науки полягає в тому, щоб не тільки запропонувати багато шляхів та рішень, а і допомогти підприємствам у виборі кращої (із урахуванням специфіки галузі, підприємства, вироблюваної продукції) для них альтернативи [17, с. 283]. Вважаємо, що для забезпечення більш тісного зв'язку науки та практики необхідно законодавчо зобов'язати великі і середні підприємства включати у свій штатний розпис наукових консультантів на 0,25 або 0,5 ставки чи на громадських засадах. В такому випадку, підприємство одержує науковий супровід, а науковець – практичний матеріал для поглиблення наукових досліджень, удосконалення навчальних програм і передавання студентам найсвіжішої інформації про новачі та проблеми в практичній діяльності (залучення студентів до НДРС на конкретних матеріалах).

«Економічний аналіз певного підприємства потребує професіоналізму та майстерності спеціалістів, що залучаються до такої складної та вагомої аналітичної роботи. На сьогодні якщо великі підприємства мають змогу забезпечити наявність у своєму штаті висококваліфікованих та підготовлених для цієї мети спеціалістів, то середні, а тим паче малі, підприємства внаслідок компактності штату не можуть скористатися такими трудовими ресурсами, бо це потребує додаткових коштів на утримання подібних кадрів» [1, с. 283].

Продовжуючи цю думку зазначимо, що, справді, великі підприємства у своєму штатному розкладі можуть мати одну або кілька штатних одиниць аналітиків, тоді як середні та малі підприємства не мають змоги такого зробити. В переважній більшості цих підприємств, функції аналітика за сумісництвом виконує головний бухгалтер, економіст або інша посадова особа, що призначена керівником підприємства. Проте, мале чи середнє підприємство (у разі потреби) періодично може залучити до проведення аналітичної роботи фахівців зі спеціалізованих аудиторських та консалтингових фірм, науковців.

Чимало проблем і гострих дискусій між науковцями виникає з приводу визначення місця і обсягу

годин на вивчення навчальної дисципліни «Економічний аналіз» та інших аналітичних дисциплін: «Теорія економічного аналізу», «Аналіз господарської діяльності», «Фінансовий аналіз», «Стратегічний аналіз», «Аналіз діяльності підприємств туризму» і т. д. Зараз, як ніколи, актуальним стає питання про гарантоване право на входження хоч би однієї-двох аналітичних дисциплін до навчальних планів підготовки фахівців з економічних спеціальностей, в тому числі з обліку й аудиту, де у назві спеціальності (випадково, чи не випадково) не згадано про аналіз.

Вважаємо, що необхідно було б, за погодженням з Міністерством науки і освіти України, у навчальних планах збільшити, на наш погляд, відсоток часу на вивчення дисциплін професійної підготовки обліковців, аналітиків, аудиторів та контролерів-ревізорів, довівши його до 65-70 %, адже у них недостатньо часу для більш ґрунтовного отримання студентами фахових знань як в аудиторіях, так і на різних видах практики у функціонуючих підприємствах.

В навчальних планах для аналітичних дисциплін, в основному, не передбачено іспитів, а лише заліки. Тому ставлення студентів до них як до другорядних дисциплін, що згодом негативно відбивається на якості написання дипломних робіт магістрів в частині підготовки ними аналітичних матеріалів, таблиць, рисунків і глибини та конкретики зроблених на цій підставі висновків і пропозицій. Не менш важливими у цьому напрямку були б виробнича та переддипломна практика з аналізу господарської діяльності, де студент на матеріалах базового підприємства міг би навчитись проводити комплексний аналіз його діяльності та розробляти відповідні заходи щодо підвищення її ефективності. У 1990-х рр. в навчальних планах були передбачені курсові роботи й практики з аналізу господарської діяльності, а зараз про такі роботи не бажають і згадувати, аргументуючи свою позицію загальною вимогою мінімізувати кількість курсових робіт та практик в Україні.

Вітчизняні вищі навчальні заклади (ВНЗ) переживають тепер такі скрутні часи, з якими вони ще так ніколи гостро не стикались. З одного боку, йде природний процес зменшення кількості випускників середніх шкіл та коледжів, відповідно і потенційних претендентів на вступ до ВНЗ. Водночас, іноземні держави (насамперед, Польща, Чехія) зацікавлюють

українських випускників до навчання за кордоном, причому щорічно кількість бажаючих одержати іноземний диплом збільшується. Зовнішнє незалежне оцінювання відкрило дорогу кращим нашим випускникам до навчання у найпрестижніших вищих навчальних закладах держави, що призвело до відчутного зменшення кількості студентів у державних і приватних вищих навчальних закладах регіонів. Крім цього, за останні роки відчутно послабилась мотивація попиту на вищу освіту у зв'язку з труднощами знайти роботу за здобутим фахом, суттєво зменшилась спроможність населення самостійно оплачувати освітні послуги. З іншого боку, кількість викладачів ВНЗ за цей же період також трохи зменшилась, проте значно збільшився серед них відсоток кандидатів та докторів наук, поменшало пенсіонерів. Водночас, більшість викладачів працює зараз на неповну ставку (0,75; 0,5; 0,33; 0,25 ставки), що не сприяє підвищенню ефективності й якості їхньої роботи, змушує шукати додаткові види робіт, розпошує їхній науковий і творчий потенціал.

Вихід з такої ситуації не може бути простим і потребує нестандартних підходів. Однак зусилля професорсько-викладацького складу кафедри економічного аналізу або кафедри в назві якої є слово «аналіз» мають бути спрямовані на посилення і урізноманітнення профорієнтаційної роботи, підвищення якості та культури викладання, збільшення відсотка засвоєння студентами знань з широким застосуван-

ням потенційних можливостей комп'ютерної техніки, розроблення нових спеціальностей, спеціалізацій і навчальних планів, програм для них тощо.

Таким чином, перед кафедрами обліку, аналізу й аудиту ВНЗ України виникли наступні актуальні завдання: 1) кафедрі потрібно вижити у надскладних умовах сьогодення та зберегти з мінімальними втратами свій інтелектуальний, науковий і педагогічний потенціал; 2) необхідно підвищувати якість викладання та поліпшувати рівень доступу до електронних навчальних матеріалів для засвоєння студентами і використання його у практичній роботі, а також при написанні дипломних робіт; 3) максимально використовувати у навчальному процесі новітні можливості інформаційних технологій для забезпечення високого рівня інтелектуального розвитку викладачів та студентів; 4) в колективі повинен бути здоровий морально-психологічний клімат. Внутрішні проблеми у колективі завідувач кафедри та його заступники мають вирішувати виважено, власними силами і не вмішувати сюди когось зі сторони; 5) кожна кафедра має багато позитивних традицій та звичаїв, тому їх треба послідовно розвивати і примножувати, з відповідним розповсюдженням кращого на загал.

Отже, у даній проблемній статті розглянуто лише окремі аспекти теорії науки, методики навчання і практики, які згодом вченим-економістам та практикам можна розширювати та поглиблювати, погоджуватись або заперечувати.

ВИСНОВКИ

Роль і значення економічного аналізу в умовах прискореного розвитку інформаційних технологій та суттєвого збільшення інформаційних потоків посилюється. Економічний аналіз – це процес поділу цілого об'єкта дослідження в сфері економіки на частини з метою детального його вивчення, з'ясування особливостей функціонування, взаємозв'язків і проблем та розроблення рекомендацій для ухвалення своєчасних і виважених управлінських рішень.

Аналіз в сфері економіки варто розглядати у різних площинах теорії та практики діяльності підприємств, організацій, закладів, тобто як: одну з провідних економічних наук або одне з її відгалужень; метод наукових досліджень; функцію управління суб'єктом підприємницької діяльності; спосіб мислення підприємця, економіста; навчальну дисципліну; вид практичної діяльності або один з її напрямків. Нині доцільно вести конструктивну дискусію щодо економічного аналізу, як науки, з трьох наступних базових позицій: економічний аналіз – цілісний об'єкт наукових досліджень; економічний аналіз – рівноцінний і взаємодоповнюючий об'єкт наукових досліджень разом з бухгалтерським (фінансовим) обліком і аудитом; економічний аналіз – певна додаткова складова однієї або кількох із економічних наук. Під аналітичним стилем мислення слід розуміти глибокі знання теорії аналізу, вільне володіння низкою його основних методів, показників і точне їх практичне застосування під час ухвалення управлінських рішень.

Для забезпечення більш тісного зв'язку науки та практики необхідно законодавчо зобов'язати великі і середні підприємства включати у свій штатний розпис наукових консультантів на 0,25 або 0,5 ставки чи на громадських засадах. Чимало проблем і гострих дискусій між науковцями виникає з приводу визначення місця і обсягу годин на вивчення навчальної дисципліни «Економічний аналіз» та інших аналітичних дисциплін: «Теорія економічного аналізу», «Аналіз господарської діяльності», «Фінансовий аналіз», «Стратегічний аналіз», «Аналіз діяльності підприємств туризму» і т. д. У навчальних планах необхідно було б збільшити відсоток часу на вивчення дисциплін професійної підготовки обліковців, аналітиків, аудиторів та контролерів-ревизорів, довівши його до 65–70 %. В навчальних планах для аналітичних дисциплін, в основному, не передбачено іспитів, а лише заліки. Далі це не може продовжуватись.

У 1990-х рр. в навчальних планах були передбачені курсові роботи, практики з аналізу господарської діяльності, а зараз про таке не бажають і згадувати. Перед кафедрами обліку, аналізу й аудиту ВНЗ України виникли наступні актуальні завдання:

- 1) кафедрі потрібно вижити у надскладних умовах сьогодення та зберегти з мінімальними втратами свій інтелектуальний, науковий і педагогічний потенціал;
- 2) необхідно підвищувати якість викладання та поліпшувати рівень доступу до електронних навчальних матеріалів для засвоєння студентами і використання його у практичній роботі, а також при написанні дипломних робіт;
- 3) максимально використовувати у навчальному процесі новітні можливості інформаційних технологій для забезпечення високого рівня інтелектуального розвитку викладачів та студентів;
- 4) в колективі повинен бути здоровий морально-психологічний клімат;
- 5) кожна кафедра має багато позитивних традицій та звичаїв, тому їх треба послідовно розвивати і примножувати, з відповідним розповсюдженням кращого на загаль.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. **Гаврилко П.П.** Організація аналітичної роботи на підприємстві та оформлення її результатів / П.П. Гаврилко, Р.П. Підлипна, М.Ю. Лалакуліч, Ю.В. Підлипний // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2011. – Вип. 21.15. – С. 314-319.

2. **Жиглей І.В.** Необхідність та напрями підготовки фахівців-аналітиків економічної діяльності / І.В. Жиглей, О.А. Зоріна // Зимові читання, присвячені видатним вченим в галузі бухгалтерського обліку, аналізу і контролю: збірник тез Одинадцятої Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції. – Житомир: ЖДТУ, 2013. – С. 53–56 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eztuir.ztu.edu.ua/id/eprint/5443/1/53.pdf>

3. **Казакова Н.А.** Экономический анализ в оценке бизнеса и управлении инвестиционной привлекательностью компании: учеб. пособ. / Н.А. Казакова. – М.: Финансы и статистика; ИНФРА-М, 2009. – 240 с.

4. **Кіндрацька Л.М.** Комплекс облікових дисциплін під час підготовки бакалаврів / Л.М. Кіндрацька // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». – 2009. – № 647. – С. 558–562.

5. **Луканев И.В.** Критическая оценка состояния эконо-

мического анализа на промышленных предприятиях / И. В. Луканев, И.Т. Райковская // Бухгалтерский учет, контроль и анализ: социальные ориентиры: Результаты научных исследований проблем бухгалтерского учета и контроля Житомирской научной бухгалтерской школы: моногр. / [Ф.Ф. Бутынец и др.]; под. общ. ред. [и с предисл.] Ф. Ф. Бутынца. – Житомир: ЖГТУ, 2008. – 484 с., [8] с.

6. **Микитенко Т.** Коли бухгалтерський облік є наукою / Т. Микитенко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – № 8. – С. 16–21.

7. **Мних Є.В.** Ефективність інтегрованих обліково-аналітичних систем / Є.В. Мних // Вісник КНТЕУ. – 2013. – № 1. – С. 109-116.

8. **Національний** класифікатор України «Класифікатор професій» ДК 003:2010 (Класифікація професій) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://golovbukh.ua/regulations/2344/245692/>

9. **Олійник О.В.** Розвиток економічного аналізу в умовах інституційних змін: [моногр.] / О.В. Олійник. – Житомир: ЖДТУ, 2008. – 653, [7] с.

10. **Олійник О.В.** Стан економічного аналізу в Україні: проблеми адаптивності до інституційних запитів / О.В. Олійник // Міжнародний збірник наукових праць. –

2010. – Вип. 1 (16). – С. 158-169 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ptmbo/2010_1/17.pdf

11. **Попова Л.В.** Основные концепции управленческого анализа затрат на промышленном предприятии / Л.В. Попова, Т.А. Головина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gaap.ru/articles/osnovnye_kontseptsii_upravlencheskogo_analiza_zatrat_na_promyshlennom_predpriyatii/

12. **Попович П.Я.** Организация і методология операционного анализа: [моногр.] / П.Я. Попович. – Тернопіль: Екон. думка, 2010. – 260 с.

13. **Савчук В.К.** Аналітичний моніторинг ринку / В.К. Савчук // Моніторинг біржового ринку. – 2014. – № 3. – С. 10-15.

14. **Спільник І.В.** Економічний аналіз і виклики гло-

балізації / І.В. Спільник // Економічний аналіз. Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу Тернопільського національного економічного університету. – 2008. – Вип. 3 (19). – С. 14-17.

15. **Чижевська Л.В.** Бухгалтерський облік: розвиток методології, професійне навчання: [моногр.] / Л.В. Чижевська. – Житомир: ЖДТУ, 2006. – 304 с.

16. **Шкарабан С.І.** Теоретичні засади економічного аналізу в умовах становлення ринкових відносин в Україні / С.І. Шкарабан, І.Д. Лазаришина // Економічний аналіз. Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу Тернопільського національного економічного університету. – 2008. – Вип. 3 (19). – С. 9-13.

17. **Шуваев М.А.** Проблемы повышения конкурентоспособности строительных предприятий / М.А. Шуваев // Экономические науки. – 2011. – № 12 (85). – С. 283–286.

Установлена роль и значение экономического анализа в условиях ускоренного развития информационных технологии и существенного увеличения информационных потоков. Дано авторское определение понятий «экономический анализ», «аналитический стиль мышления». Предложено, что для обеспечения более тесной связи науки и практики необходимо законодательно обязать большие и средние предприятия вводить в свою штатную роспись научных консультантов на 0,25 или 0,5 ставки или на общественных началах. Высказано собственное мнение автора относительно проблем и острых дискуссий между научными работниками, что возникают по поводу определения места и объема часов на изучение в высших учебных заведениях Украины аналитических дисциплин. Предложено в учебных планах увеличить процент времени на изучение дисциплин профессиональной подготовки бухгалтеров, аналитиков, аудиторов и контролеров-ревизоров, доведя его до 65-70 %. В учебных планах для аналитических дисциплин стоит, в основном, предусмотреть экзамены. Обращается внимание на то, что в учебных планах не хватает курсовых работ и практик с анализа хозяйственной деятельности. Определены 5 актуальных заданий, которые должны в настоящий момент решать кафедры учета, анализа и аудита ВУЗов Украины.

Ключевые слова: *проблемы, теория науки, методика, организация, учеба, практика, экономический анализ.*

The author determines the role and importance of economic analysis in terms of rapid development of information technology and significant increase of information flows. The researcher proposes his own definition of the terms "economic analysis", "analytical way of thinking". It is noted that to ensure a closer connection between science and practice is necessary to pass laws requiring large and medium-sized companies to include in their staff scientific advisers to 0.25 or 0.5 rate or as volunteers. The author expresses his opinion on the issues and intense debate among scholars about the definition of the place and hours to study the analytical disciplines in higher educational institutions of Ukraine. It is noted that in the curriculum the percentage of time for the disciplines of professional training courses for accountants, analysts, auditors, controllers-auditors should be brought up to 65-70 %. In the curriculum for analytical disciplines the exams should be mainly provided. The author draws attention to the fact that the curriculum lacks coursework and production practice on economic analysis. The researcher has identified five pressing problems that the Departments of Accounting, Analysis and Audit of higher institutions of Ukraine should be dealt with.

Keywords: *problems, theory of science, methods, of organization, of teaching, practice and economic analysis.*